

Fòssils de la Llengua

II

moll; pany; colgar; llas; llom; damnar; mòller; munyir

moll : pr. mól

L'adjectiu MOLLIS, en la seva significació originària de *tendre, suau, dòcil, tou, flexible*, etc., no existeix com a tal en el nostre dialecte, i podríem considerar-lo perdut, per ço que hi sabem, fins en tot el domini del català oriental, on *moll* ha passat a ésser un sinònim de *humil*. El substantiu *moll* (comp. *el moll dels òssos, la molla del pa*), si bé etimològicament pot tenir a fer amb el MOLLIS, no entra en el nostre cas. Aquell no podem considerar-lo com a fòssil de la mateixa manera que hi considerem l'adjectiu *moll*, vertader continuador del tipus llatí en l'expressió composta *boca-moll* (igual a *xerraire*), que apliquem a una persona que no pot o no sab guardar en secret alguna cosa que convindria : *No li diguis, perquè demà ja ho sabrà tot-hom : no ho sabs que és un boca-moll? Sempre seràs boca-moll : ja li has hagut de dir? Home, no sigueu tan boca-molls, en aquest món*, etc. El *boca-moll* ens acusa l'existència històrica i independent del *moll* amb el mateix sentit que té encara avui en el valencià (v. J. Martí : *Novísimo Diccionario General Valenciano-Castellano*. Valencia, 1891) i en el mallorquí (v. J. Amengual : *Diccionario Mallorquín-Castellano-Latín*. Palma, 1878). Aquesta existència del *moll* no degué pas ésser massa estèril quan perdura en un mot tant interessant com el que comentem i quan poseïm encara el verb *amollar*, sinònim d'*afluixar* (*Deixa-me'l per a mi, que li farem amollar [també afluixar] unes quantes pessetes*), que no és probablement altra cosa que una formació segons l'adjectiu.

Consignem a més la forma femenina *molla*, que coneixem en la frase feta : *sembla una figa molla* (i també *sembla una figa-flor*), que es diu d'una persona melindrosa, massa susceptible o que per poca cosa es queixa. Cal advertir aquí que, malgrat l'inconciència del poble, la probable supervivència de l'adjectiu llatí és deguda a una confusió d'idees reportable a una època en que el *moll*, *molla* no havia cristal·litzat encara en la significació, de tots coneguda que té avui.

pany : pr. *phau*

Ha d'ésser tan complicat en tots conceptes el problema lèxic que es relaciona amb *pany* (*el pany de l'escopeta*, *el pany de la porta*), que posem les següents ratlles solament a guisa de comentari, considerant el mot sota la seva significació de *tros*, *banda*. L'ètimon de *pany* sembla ésser PANNUS (v. Körting : *Lat.-Rom. Wörterbuch*, 6830 i 6838), almenys en quant al seu fons semàntic. En el sentit que acabem d'esmentar el coneixem vivent només en *el pany de la camisa* i *el pany de la paret*. Però la vitalitat del *pany* no és pas ben igual en els dos exemples, car *pany* no pot indeterminar-se tan fàcilment en el primer com en el segon. Si bé podem dir *un pany de camisa*, i amb això se'ns suggereix la idea d'una punta, d'un faldó de la mateixa, l'ús tendeix a determinar incondicionalment el substantiu que per aqueix fet acaba de perdre la intensitat com a tal. En canvi, aplicat a una paret, el *pany* conserva íntegra la seva força semàntica, tant acompanyat d'un article com de l'altre. En les frases : *Hi ha un pany de paret tot escrostonat de la mollença*; *En el compte del paleta no hi ha el pany de paret que vàrem fer arreboçar*, el *pany* no vol dir altra cosa que *tros*, *banda*. La restricció significativa de *pany* es fa més evident si comparem la possibilitat de pluralitzar els panys de la paret, cosa que no pot fer-se, tractant-se dels de la camisa, sense una certa repugnància del sentiment de la llengua. Seria ben interessant aclarir si mai el *pany* en català ha tingut la significació de roba en general, més o menys equivalent al castellà *paño*, i esbrinar el procés de sinèdoc al qual ha estat sotmesa la paraula.

colgar : pr. *kulgá*

El verb *colgar* significant «anar-se'n a dormir» no el sabem en català més que a Mallorca (v. Amengual : *Nuevo Diccionario*). En el nostre dialecte, i bastant generalitzat per la Catalunya oriental, usem el vulgar *Sant Culgat* (*sán kulgát*), que el creiem una reminiscència fosca i adulterada del COLLOCARE llatí, que tingué el seu reflexe popular en la nostra parla. Vegi's una frase : *Toquen les deù, nois! Me'n vaig cap a Sant Culgat, que demà és dia de tornar-hi!* De l'existència de *colgar* en el sentit de *amagar*, *cobrir de terra*, etcètera, no cal fer-ne esment especial, per ésser ja prou coneguda.

llas : pr. *lás*

La paraula *lás*, en la qual ens sembla descobrir un antic cas recte, i amb la probable significació de *llamp*, el trobem en *llas que (el) torri!* (*lás kə l tóri!*), expressió familiar que ha perdut avui tota la virulència que podria haver tingut en sos principis. Comparin-se aquests exemples, i altres semblants que podríem aduir, per fer-se càrrec del seu caràcter inofensiu : *A En Joan diu que li ha pervingut una deixa... — Llas que el torri! Només li faltava aquesta! — Ella rai, no patirà, no, llas que la torri! Ja estaria jo contenta de poder-ho dir així! — Llas que us torri, Josep! Després direu que no teniu xeripal! — Si...! Llas que us torri! Aviat ho teniu dit, les dònès! Cadascú a casa seva ja s'ho sab...!* El fet d'introduir o d'acompanyar constantment nostra frase interjectiva oracions que es refereixen a benestar, interessos, sorts obtingudes, etc., i el d'emplegar-se sempre en segona i tercera persona, ens fa creure més en el rest d'una imprecació furiosa infinidament afeblida. L'expressió descobreix en el seu fons un motiu innegable d'enveja. Tal vegada la perduda d'intensitat expressiva sigui deguda a la perduda de la consciència de la significació de *lás*. Aquest tipus arcàic de substantiu, al quedar incrustat a la frase feta, perdria a poc a poc el seu valor semàntic, del qual es feia solidari el *llamp* en tots els altres ordres de la llengua. Per altra part el *llás* no ofereix fonèticament cap dificultat insuperable. El cas recte de *llamp* que suposem, seria **llams*, la *m* del qual s'hauria perdut per dissimilació consonàntica:

la nasal hauria canviat la seva articulació bilabial per la dental que té la *s* (comp. la freqüent pronunciació vulgar de *têns* per *têms* TEMPUS), tornant **llans*, desapareixent després completament absorbida (comp. *phâns-phâs* pans).

llom : pr. *lôm*

El representant directe de LUMBUM ha desaparegut del nostre dialecte, on, com en barceloní, no és altre que una reintroducció moderna. El *llom*, en canvi, pot donar-se com a popular i seguint la seva tradició en els parlars de Valencia i de Mallorca. De la seva existència en altre temps, però, ens en dóna testimoni el verb *esllomar-se*, sinònim de fer-se mal, que s'aplica solament a les persones: *Ja ho pots fer, ja, que no t'esllomaràs, per això, no! — Aaga fort, enze! Sempre tens por d'esllomar-te!*, etc. Consignem, a títol de curiositat, la següent frase feta, que es diu en sò de burla a qui es queixa o es cansa fàcilment de la feina que se li encomana, per poca i lleugera que sigui: *Sembles la muller d'En Tendre, que pujant al llit es va esllomar!*

damnar : pr. *dëmná*

El verb *dëmná* s'usa sempre com a reflexiu (*dëmnár-se*) i expressa un estat d'inquietut excessiva o de frisança en què es troba una persona a la qual no se satisfà donant-li una cosa que desitja amb vehemència. Almenys no coneixem el verb en altres accepcions, verb que quan s'aplica va dirigit principalment a les criatures: *Mireu que es demna, aquest xicot! Té, aquí ho tens! Vés-te'n! — Espera't, que encara no és cuit... Ara es demnarà, aquesta criatura! Té, menja, i si et fa mal que te'n faci!* Com pot veure's per aquests dos exemples i altres semblants que podríem aduir, l'ús del *damnar* reflecteix sempre un estat violent d'esperit del qui parla. És molt possible que tinguem aquí una continuació del llatí DAMNARE, que, si en els casos coneguts del nostre dialecte no ens ofereix la forma popular **dëne* i **dëngrie* (?), pot ésser degut a una reminiscència del mot savi *condemnar*. Val a dir, però, que la significació obvia del verb *condemnar* no concorda pas amb la de *damnar*, que té com a sinònims *tornar-se ximple*, *no poder aguantar més*, *fer un cop de cap*, etc.

Donat que acceptem el nostre *damnar* com a procedent de DAMNARE, fem observar el canvi fonètic en *é* de la vocal radical A, canvi que no es presenta pas isolat en la nostra llengua.

mòller : pr. *mōle*

El català *muller* continuà l'acusatiu MULIEREM. El cas recte d'aquest substantiu se'ns ofereix conservat en l'expressió *són com marit i molla*, o *són marit i molla ficats dintre d'una olla*. Aprofitem l'ocasió per a remarcar l'ús reduïdíssim que es fa de *muller* en el nostre parlar, que reproduceix el concepte pels equivalents *senyora*, *dòna*, *esposa*, tendint a conservar-se aquell sols per designar la parella : *són marit i muller*.

munyir : pr. *muŷi*

L'empleu vulgar del verb *munyir* en frases com la següent: *Me l'ha feta, però me la pagarà : ja el munyiré, jo!* (= *ja l'arreglaré, jo!*), no podria continuar el llatí PUNIRE? El canvi fonètic de P en m, a més de no oferir cap dificultat tractant-se de sons labials, podria explicar-se com un procés d'etimologia popular. Afanyem-nos a observar que la mateixa expressió l'hem sentida de boca de persones acomodades, les quals es valen, però, del *punyiré*. Aquesta variant, en tot cas, i malgrat la *p*, no és de prou força per deduir que sigui ella el reflexe immediat del tipus llatí, car ço que en *munyir* podria ésser considerat com una etimologia popular podria ser-ho també en *punyir*, encara que aquí el més probable és que es tracti d'un eufemisme. Deixem, no obstant, aquí oberta la qüestió de lèxic o d'homonímia que hagués pogut portar la col·lisió dels reflexes populars de PUNIRE i de PUNGERE.

P. BARNILS